

Návrh Koncepcie geoparkov v SR

1. Úvod

Geologické a geomorfologické črty územia sú pamäťovým médiom procesov, ktoré formovali planétu Zem, a preto musia byť neoddeliteľnou súčasťou prírodného dedičstva, ktoré rovnako ako kultúrne dedičstvo predstavuje fenomény nevyčísliteľnej hodnoty. Tieto objekty, resp. územia svojou atraktivitou plnia nielen funkciu krajinársku, ale aj edukačnú a v konečnom dôsledku by mali prispieť k inicializácii nadväzujúcich ekonomických činností v príslušnej oblasti. Objekty, resp. územia, obsahujúce významné geologicko - geomorfologické črty sú negatívne atakované nielen prírodnými, ale najmä antropogénnymi faktormi, čo vyvoláva potrebu ich ochrany, z titulu ich zachovania pre ďalšie generácie.

Slovenská republika patrí k tým štátom, kde je ochrana neživej prírody už legislatívne zahrnutá do zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

Predmetná problematika je zakomponovaná v Programovom vyhlásení vlády SR z roku 2006, z ktorého vyplýva:

„Vláda v súlade s Agendou 21, Stratégiou trvalo udržateľného rozvoja Európskej únie a Národnou stratégiou trvalo udržateľného rozvoja bude dbať o rozvoj nástrojov environmentálnej politiky, čo podmieni rozvoj školskej i mimoškolskej výchovy a vzdelávania, environmentalistiky, environmentálnej regionalizácie, etiky, osvetu, propagácie a environmentálne prospešných aktivít mládeže a občanov. Rozvoj environmentálnej osvetu a regulovaného cestovného ruchu si vyžiada ďalšie budovanie infraštruktúry ochrany prírody a krajiny, najmä náučných chodníkov a lokalít, geoparkov, informačných a školiacich zariadení“.

2. Geoparky a kritériá ich určovania

Geopark predstavuje územie obsahujúce jedno, alebo viac miest vedeckej dôležitosti nielen z geologického aspektu, ale aj z hľadiska jeho archeologickej, ekonomickej alebo kultúrnej osobitosti európskeho významu. Je v súlade so stratégiou trvalo udržateľného rozvoja a má silnú riadiacu štruktúru, ktorá je podporovaná európskym programom financovania, ktorý prispieva k jeho ďalšiemu rozvoju. Okrem potenciálu pre vedecký výskum, zameraný na environmentálnu oblasť (vrátane vzdelávania), je geopark významný pre miestny ekonomický rozvoj, pretože prispieva k zvýšeniu zamestnanosti a k novým ekonomickým aktivitám regiónu, pričom jeho funkčnosť je autonómna.

Takto definovaná stratégia sa stáva priamym nástrojom pre vznik širokého spektra činností, ktoré sú v súčasnosti akceptované pod termínom geoturizmus, reprezentujú novú formu kultúrno - environmentálnej turistiky. Pre jej rozvoj musí mať geopark koherentnú a dostatočne silnú manažérsku štruktúru, schopnú zabezpečiť stratégiu trvalo udržateľného rozvoja.

V zmysle definície UNESCO z roku 2000 geopark predstavuje:

- dostatočne veľké územie s jasne definovanými hranicami pre odpovedajúci ekonomický rozvoj;
- územie s určitým počtom geologických lokalít (geotopov) zvláštneho významu z hľadiska ich vedeckej kvality, jedinečnosti, estetickej príťažlivosti a výchovnej hodnoty;
- jasne definovanú štruktúru, ktorá je v rámci daného územia schopná presadzovať politiku ochrany, propagácie, environmentálnej osvetu, vzdelávania a trvalo udržateľného rozvoja;

- významnú rolu v ekonomickom rozvoji svojho územia prostredníctvom propagácie celkového obrazu spojeného s geologickým dedičstvom a rozmachom geoturizmu;
- možnosť priameho vplyvu na príslušné územie tým, že ovplyvňuje životné podmienky a prostredie obyvateľov. Cieľom je umožniť obyvateľom osvojiť si hodnoty prírodného dedičstva daného územia a aktívne sa zúčastňovať na jeho celkovej revitalizácii formou tvorby geoproduktov.

Konštituovanie geoparku rešpektuje tri hlavné ciele, resp. úlohy:

1. Využívanie geologických lokalít (tiež lokalít zvyšujúcich hodnotu geoparku) ako výchovného a vzdelávacieho prostriedku v geologických vedách a environmentálnych programoch pre najširšie vrstvy spoločnosti.
2. Zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja príslušného územia prostredníctvom tvorby geoproduktov a rozvoja geoturistiky.
3. Zabezpečenie formy a spôsobu ochrany najvýznamnejších geotopov a ďalších prezentovaných lokalít pre budúce generácie.

3. Funkcia geoparkov a ich prínos pre rozvoj regiónov

Podľa odporúčaní UNESCO by geoparky nemali zahŕňať iba striktné geologickú náplň, ale by mali obsiahnuť aj geomorfologické, montanistické, kultúrne a historické objekty, ktoré by komplexnejším spôsobom vykreslili celý rámec navrhnutého územia, ako vhodného prvku pre geoturistické účely.

Okrem toho by mali spĺňať nasledovné postuláty:

- Geoparky by nemali byť projektované ako separátne programy – mali by spájať raritné geologické, montanistické, geomorfologické, ale aj biologické, kultúrne a historicko-ekonomické črty územia
- Geoparky by mali byť integrované do Svetovej siete Biosférických rezervácií v rámci programu MAB (Man and the Biosphere)

Základné činnosti geoparkov možno zhrnúť do nasledovných kritérií, ktoré by mali spĺňať územia uchádzajúce sa o zaradenie do skupiny národných geoparkov:

- starostlivosť o miestne prostredie a ochrana lokalít geoparku
- vzdelávanie a osвета
- výskumná a vedecká činnosť, spolupráca s vedeckými inštitúciami
- prezentácia regiónu, starostlivosť o turistov, monitoring a hodnotenie služieb cestovného ruchu, zaisťovanie informovanosti (sprievodcovia, animátori)
- kultúrne a športové aktivity, workshopy
- miestna produkcia a rozvoj

Geoparky nemajú iba funkciu ochrannú, poznávaciu a vzdelávaciu, príp. vedeckú, ale by mali byť významným reprezentantom daného regiónu, pričom by okrem vlastnej činnosti mali stimulovať vytváranie naväzujúcich aktivít v terciárnej sfére (služby). Tieto by boli vhodnou pôdou pre vytváranie nových podnikateľských zámerov a pracovných príležitostí. Takto vytváraný geopark by bol významným ekonomickým stimulom pre rozvoj príslušnej oblasti.

Zvyšovanie environmentálneho povedomia o hodnotách územia geoparku je jednou zo základných činností a zároveň nevyhnutným predpokladom pre fungovanie každého geoparku. Pre jeho naplnenie je potrebné organizovať rozličné edukačné a prezentačné programy, semináre, exkurzie, hry pre široké spektrum cieľových skupín od detí predškolského veku, až po odbornú verejnosť.

4. Európska a svetová sieť geoparkov (EGN, WGN)

Fungovanie každého geoparku je podmienené kvalitným manažmentom, ktorý musí garantovať ochranu, propagáciu, vedecký výskum, environmentálnu edukáciu a rozvoj cestovného ruchu – geoturizmu na princípoch trvalej udržateľnosti v danom území. Z tohto hľadiska je zrejmé, že na zabezpečenie takto široko koncipovaného manažmentu nepostačí intervencia jedného subjektu. Manažment je potrebné postaviť na spolupráci viacerých subjektov a z hľadiska koordinácie činností je potrebné túto spoluprácu definovať v troch úrovniach:

- národná,
- regionálna,
- lokálna.

Počiatky vytvorenia siete geoparkov na medzinárodnej úrovni siahajú do roku 1991, kedy bola prijatá Medzinárodná deklarácia práv pamätihodností Zeme (*International Declaration of the Rights of the Memories of the Earth*), ku ktorej sa prihlásili: Medzinárodná únia geologických vied (*International Union of Geological Sciences = IUGS*), Medzinárodný program geovied (*International Geoscience Programme IGCP*), ProGeo, Malvern Group, UNESCO - divízia vied o Zemi a Rada Európy.

Na tomto základe medzinárodná skupina expertov pre geoparky iniciovala vznik Globálnej siete národných geologických parkov (WGN) pod dohľadom UNESCO. UNESCO umožňovalo zvýšenú ochranu najhodnotnejších geologických lokalít ich vyhlásením za svetové dedičstvo a zápisom do „Zoznamu svetového dedičstva“. Okrem toho viaceré „geoparky“ boli zahrnuté do siete biosférických rezervácií v rámci programu UNESCO „Človek a biosféra“ (MaB). V roku 1998 bola založená INoG (International Network of Geoparks) v rámci UNESCO Geopark Programu.

Európska sieť geoparkov (EGN):

- bola založená v júni roku 2000 štyrmi partnermi (Francúzsko, Nemecko, Grécko, Španielsko);
- hlavným cieľom je zaisťovať trvalo udržateľný rozvoj území geoparkov využívaním geologického dedičstva, najmä prostredníctvom rozvoja geoturizmu;
- kladie dôraz na vzdelávanie návštevníkov, obyvateľov území geoparkov vrátane programov pre školy a ponúk sprievodcovských služieb;
- základnými činnosťami geoparkov pre trvalo udržateľný rozvoj svojich území sú ochrana geologického dedičstva, propagačná a marketingová činnosť, ako aj sociálno-hospodárske činnosti súvisiace s geologickým potenciálom;
- členovia sú oprávnení využívať registrovanú značku „European Geopark“ ako známku kvality;
- členovia majú prínos z využívania spoločných propagačných nástrojov;
- vytvára možnosť aktívnych partnerstiev pre medzinárodnú spoluprácu, výmenu skúseností a pre hľadanie financovania z programov EÚ;
- členstvo v EGN je vyhodnocované každé tri roky pre všetkých členov.

Sieť európskych geoparkov sa k septembru 2006 rozšírila na 30 geoparkov. Počet geoparkov vo svetovej sieti (WGN) tak vzrástol na 50.

Z hľadiska koncentrácie a kvality geotopov na území Slovenskej republiky v zmysle začlenenia sa do EGN a WGN má najvyššie predpoklady pre nomináciu Banskoštiavnický a Novohradský geopark.

5. Budovanie a prevádzka geoparkov

Pri plánovaní a reálnom fungovaní každého geoparku možno rozlíšiť tri hlavné fázy, z ktorých každá je špecifická svojimi požiadavkami na finančné prostriedky a zainteresovanosť jednotlivých partnerov.

I. Prípravná fáza

Nevyhnutným predpokladom pre vznik geoparku je projektovanie a realizácia prípravnej fázy, ktorú predstavuje predovšetkým audit zdrojov územia s hodnotením potenciálov trvalo-udržateľného rozvoja vznikajúceho geoparku.

Podstatnou a najdôležitejšou časťou takéhoto auditu je identifikácia a popis významných geologických lokalít (geotopov), ktoré signifikantne reprezentujú jedinečnosť a výnimočnosť geologických hodnôt územia.

Súčasťou auditu sú aj analýzy a hodnotenia ďalších potenciálov:

- montanistických,
- ekologických,
- archeologických,
- kultúrnych a historických,
- ľudských,
- socioekonomických,
- architektonických prvkov.

II. Realizačná fáza

Neodmysliteľnou fázou pri vzniku každého geoparku je jeho realizačná časť. Predstavuje ju predovšetkým technická realizácia turistickej infraštruktúry:

- postery - edukačné panely,
- fotopanoramatické moduly prezentujúce fenomény in situ,
- orientačné a informačné tabule,
- náučno-turistické trasy,
- cyklotrasy,
- lyžiarske bežecké trasy,
- náučné expozície,
- špecializované múzea,
- informačné a audiovizuálne centrá.

Koordinácia všetkých realizačných aktivít by však mala byť zabezpečovaná v spolupráci so štátnou inštitúciou, aby sa dodržiavala implementácia štátnej environmentálnej politiky vyplývajúcej zo záväzkov štátu.

III. Prevádzková fáza

Pre zabezpečenie fungovania geoparku je potrebné v rámci prevádzkovej fázy jasne definovať správcov jednotlivých vybudovaných prvkov objektovej sústavy. Správcovia musia mať jasne definovaný spôsob financovania starostlivosti o prvky geoparku. Títo sa budú jednoznačne starať o fyzický stav a úpravu prvkov geoparku spôsobom a prostriedkami odpovedajúcimi významu daného prvku. Pre takýto výkon je potrebné zabezpečiť personálne a materiálové predpoklady najmä štátnych inštitúcií pôsobiacich na území geoparku.

Rovnako je potrebné systematicky a kontinuálne realizovať všetky aktivity vytvárajúce rámec a charakterizujúce úlohy pre fungujúci geopark. Sú to predovšetkým:

- environmentálno-edukačné aktivity,
- marketingové (vydávanie publikačných materiálov, knižných sprievodcov, letákov, reklamných predmetov, suvenírov, atď.) aktivity,
- kultúrno-spoločenské aktivity,
- masmediálna propagácia.

6. Klasifikácia geoparkov na území Slovenska

Výhodou územia SR, i napriek relatívne malej rozlohe, pre budovanie geoparkov je veľmi veľká variabilita geologickej stavby územia s množstvom prírodných útvarov (geotopov) s ktorými sú v mnohých prípadoch späté objekty montanistickej hodnoty, ako aj objekty archeologických, ekonomických a kultúrnych pamiatok európskeho významu.

Pilotným projektom budovania geoparkov na Slovensku bol projekt zameraný na zriadenie banskoštiavnického geoparku, realizovaný v rokoch 2000 - 2006.

Z hľadiska súčasného stavu riešenie a návrhu ďalšieho budovania geoparkov je možné vyčleniť 3 kategórie (príloha č. 1):

- A. Prevádzkované geoparky (s potrebou ich dobudovania)
- B. Budované geoparky
- C. Navrhované geoparky

A) Prevádzkované geoparky

Banskoštiavnický geopark

Banskoštiavnický geopark bol riešený ako pilotný zámer budovania geoparkov na Slovensku v rámci geologickej úlohy „Zriadenie banskoštiavnického geoparku“, ktorá bola realizovaná v rokoch 2000 až 2006.

Realizované práce

Realizované práce boli členené do troch fáz:

Prípravná fáza:

- audit územia geoparku,
- pasportizácia 1300 objektov v oblasti geológie, montanistiky a ekológie,
- textové a grafické spracovanie 300 objektov,
- návrh 102 náučno-turistických trás ,
- textové a grafické spracovanie náučnej geologickej mapy geoparku,
- spracovanie Koncepcia budovania geoparku,
- spracovanie logickej rámcovej matrice geoparku,
- dizajn manuálov (výrazové prostriedky, posterová grafika),
- architektonická štúdia nástupného bodu „Červená studňa“,
- identifikácia najvýznamnejších geotopov a baníckych lokalít geoparku.

Realizačná fáza:

- dve informačné centrá,
- tri náučno-turistické trasy,
- štyri expozície,

- rekonštrukcia portálu dedičnej štôlne Bieber,
- Stredisko environmentálnej výchovy,
- propagačné materiály a suveníry,
- edukačné programy a prezentácie,
- propagácia v médiách.

Prevádzková fáza:

- dve expozície v správe Slovenského banského múzea,
- dve expozície v správe Štátnej ochrany prírody SR,
- tri náučno-turistické trasy v správe Štátnej ochrany prírody SR,
- informačné centrum v správe Slovenského banského múzea,
- informačné centrum v správe obce Štiavnické Bane,
- portál dedičnej štôlne Bieber v správe Banskoštiavnicko-hodrušského baníckeho spolku,
- Stredisko environmentálnej výchovy GEOPark v správe Slovenskej agentúry životného prostredia

Dobudovanie Banskoštiavnického geoparku

Z hľadiska komplexného riešenia problematiky budovania Banskoštiavnického geoparku v kontexte možného začlenenia do Európskej siete geoparkov je nutné v rámci všetkých troch fáz zabezpečiť plnenie aktivít uvádzaných v logickej rámcovej matici geoparku z ktorých uvádzame:

- spracovanie odborných materiálov o hodnotách územia geoparku,
- spracovanie strategických koncepčných materiálov,
- posilnenie medzinárodnej spolupráce s geoparkami EGN,
- vytvorenie podmienok pre integráciu do EGN,
- vytvorenie manažérskej štruktúry zastrešujúcej aktivity geoparku,
- príprava kľúčových investícií (objektov a lokalít) geoparku pre možné financovanie ich realizácie zo ŠF EÚ,
- organizovanie edukačných programov s cieľom zvýšenia environmentálneho povedomia obyvateľov a návštevníkov geoparku,
- vytvorenie a posilnenie infraštruktúry pre rozvoj geoturizmu v území,
- zabezpečenie prevádzky vybudovaných prvkov turisticko-informačnej infraštruktúry,
- propagácia v médiách.

B) Budované geoparky

a) Banskobystrický geopark

Predmetný geopark bol v projektovom zámere budovania geoparku od roku 2005. Hlavným predpokladom pre vznik projektu Banskobystrický geopark sa stala existencia a využitie množstva geologických, montanistických a na nich nadväzujúcich ekologických fenoménov a historických pamiatok Banskej Bystrice a jej okolia. Ide hlavne o dve kľúčové geomontánne oblasti: starohorsko-špaňodolinská a ľubietovsko-ponická geomontánna oblasť. Projekt bol iniciovaný a pripravovaný za aktívnej spolupráce regionálnej, miestnej samosprávy, odborných inštitúcií na území mesta Banská Bystrica a zástupcov súkromného sektora.

Doteraz vykonané práce

V rámci jednotlivých fáz boli uskutočnené nasledovné aktivity:

Prípravná fáza:

- vypracovanie strategický zámer projektu - logická rámcová matica geoparku,
- audit územia geoparku starohorsko-špaňodolinskej geomontánnej oblasti (mimo geologickej úlohy - analýza geotopov),
- spolupráca s vysokými školami - viacero architektonických štúdií (šachta Ludovika, Dolná Stupa, Banské múzeum),
- vypracovanie zámeru projektu „Veľký banský okruh“,
- vypracovanie zámeru projektu „Regionálne geologické a banské múzeum“,
- vypracovanie zámeru projektu „Skanzen Piesky“,
- štúdiá obnovy trasy historického špaňodolinského banského vodovodu a prezentácia jej využitia pre cestovný ruch (10-12 návštevných miest, cca 27 km),
- GPS zameranie montánných objektov v starohorsko-špaňodolinskej geomontánnej oblasti,
- prieskum využiteľnosti štôlní prekopu Špania Dolina - Piesky, šachty Ludovika, Stará štôlna,
- príprava na realizáciu diela „Historický špaňodolinský banský vodovod Špania Dolina - Dolný Šturec“.

Realizačná fáza:

- výstavba diela „Historický špaňodolinský banský vodovod“ (Donovaly - Polianka a Staré Hory - Izbica),
- výstavba diela „Malý banský okruh“ - náučný chodník Špania Dolina (tabule, úpravy, vstupy do štôlní),
- propagačný materiál o oboch realizáciách,
- vizualizácia rekonštrukcie šachty Ludovika,
- propagácia v médiách.

Návrh na pokračovanie projektu Banskobystrického geoparku

V nasledujúcom období sa pripravuje realizácia aktivít:

- realizácia geologických prác,
- dopracovanie odbornej dokumentácie,
- spracovanie strategických koncepčných materiálov,
- vybudovanie manažérskej štruktúry zastrešujúcej aktivity geoparku,
- budovanie zručností a vedomostí v oblasti manažmentu a správy geoparku,
- príprava kľúčových investícií (objektov a lokalít) geoparku pre možné financovanie ich realizácie zo ŠF EÚ,
- organizovanie edukačných programov s cieľom zvýšenia environmentálneho povedomia obyvateľov a návštevníkov geoparku,
- vytvorenie a posilnenie infraštruktúry pre rozvoj geoturizmu v území,
- zabezpečenie prevádzky vybudovaných prvkov turisticko-informačnej infraštruktúry.

b) Novohradský geopark

V tomto prípade sa jedná o projekt medzinárodného významu, ktorý výrazne podporuje cezhraničnú spoluprácu Banskobystrického samosprávneho kraja s jeho partnerskou maďar-

skou župou Nógrád, pomáha propagovať región Novohradu nielen na Slovensku, ale aj v európskom meradle. Geopark ako aktívny nástroj trvalo udržateľného rozvoja územia je netradičnou aktivitou, ktorá má v európskom a svetovom meradle stúpajúcu popularitu, na jednej strane zachováva a propaguje prírodné dedičstvo (hlavne geologické fenomény) územia Banskobystrického samosprávneho kraja a na strane druhej dokáže dané územie ekonomicky stimulovať. Myšlienka budovania geoparku bola iniciovaná miestnou samosprávou. Informácie sa týkajú len územia Slovenskej republiky.

Doteraz vykonané práce

Prípravná fáza:

- zabezpečenie finančných zdrojov a ľudských kapacít pre podporu budovania geoparku (podpora z projektov INTERREG IIIA „Program susedstva Maďarská republika - Slovenská republika - Ukrajina v roku 2006 - 2008“ a zo systému podpory euroregionálnych aktivít SPERA 2007),
- vybudovanie partnerstva samospráv,
- spracovanie „Komplexnej priestorovej a rozvojovej štúdie Novohradského geoparku“, ktorá predstavuje základný strategický dokument rozvoja územia geoparku (audit územia, SWOT analýzy a zhodnotenie potenciálu územia, stratégia rozvoja územia a program starostlivosti o novohradský geopark).
- pasportizácia lokalít,
- inštitucionalizovanie orgánov Novohradského geoparku.

Realizačná fáza:

- výstavba informačného centra a kancelárie Novohradského geoparku vo Fiľakove,
- realizácia vzdelávacích aktivít v mikroregióne Obručná v procese dlhodobého vzdelávania obyvateľov územia geoparku,
- vydanie infomapy a informačnej brožúry s 3 jazykovými mutáciami o území Novohradského geoparku,
- propagácia aktivít v médiách,
- realizácia informačných konferencií o geoparku.

Prevádzková fáza:

- Informačné centrum Novohradského geoparku vo Fiľakove.

Návrh na pokračovanie projektu Novohradského geoparku

Pre úspešné pokračovanie projektu Novohradského geoparku je nutné aktívne pokračovať v naplňaní stratégie rozvoja územia geoparku podľa spracovaného dokumentu „Komplexná priestorová a rozvojová štúdia územia Novohradského geoparku“.

V nasledujúcom období sa pripravuje realizácia aktivít:

- príprava a realizácia investičných aj neinvestičných projektov na podporu rozvoja geoparku (možné financovanie ich realizácie z fondov EÚ),
- dopracovanie potrebnej dokumentácie,
- dobudovanie manažérskej štruktúry zastrešujúcej aktivity geoparku a doplnenie zručností a vedomostí v oblasti manažmentu a správy geoparku,
- vytvorenie vzdelávacích programov a pokračovanie v započatých vzdelávacích aktivitách,
- dobudovanie informačných centier,

- posilnenie medzinárodnej spolupráce s geoparkami v sieti EGN,
- vytvorenie Strediska environmentálnej výchovy Novohradského geoparku.

C) Geoparky navrhované na riešenie

a) Dubnícky geopark

Navrhovaný geopark je situovaný v oblasti severnej časti Slanských vrchov, východne od Prešova. Územie je budované neogénnymi vulkanitmi a sedimentami rôznych genetických a štruktúrnych typov, ako aj foriem s množstvom významných geotopov. Navrhovaná oblasť je významná taktiež z montanistického hľadiska. Historické staré banské diela v podzemí a pozostatky po povrchových dobývkach s ťažbou drahých opálov predstavujú svedectvo rozsiahlej banskej činnosti. Ťažba drahého opálu má dlhú a bohatú históriu, pričom definitívne zanikla v roku 1922. V banských poliach Libanka a Šimonka bolo vyrazených viac ako 37 km banských chodieb. V území existuje podzemný náučný banský chodník v štôlni Viliam a povrchový náučný chodník po starých povrchových dobývkach.

Územie dubníckych opálových baní je od roku 1960 chránenou krajinnou oblasťou, chráneným náleziskom a zimoviskom netopierov.

b) Zemplínsky geopark

Navrhovaný geopark je situovaný v oblasti východoslovenskej nížiny, južne od Trebišova. Z geologického hľadiska je územie budované horninovými komplexmi od paleozoika po kvartér. Okrem geologických objektov sa tu nachádzajú pamiatky starej banickej činnosti (ťažba medených rúd a antracitu). Územie Zemplínskych vrchov je pozoruhodné pestrosťou unikátnej teplomilnej flóry a fauny. V neposlednom rade je tu bohaté zastúpenie ľudovej architektúry, podnecované dlhoročnou tradíciou pestovania viniča, produkujúceho preslávené tokajské vína.

c) Sandbergsko – pajštúnsky geopark

Predmetné územie v bezprostrednej blízkosti Bratislavy ponúka symbiózu geologických, montanistických, historických a kultúrnych objektov. Lom Sandberg pri Devínskej Novej Vsi je významnou paleontologickou lokalitou, sandbergské vrstvy predstavujúce fáciostratotyp bulivino-bolivínovej zóny vrchného bádenu. Vo Weitovom lome je príklad transgresie vrchnobádenských sedimentov na mezozoické podložie. Lom pri Marianke je príkladom využitia čiernych „mariatských“ bridlíc na pokrývačské účely v minulosti. Významné sú stopy po povrchovej banskej činnosti vo vrchnobádenských konglomerátoch nad obcou Devín, ktoré boli použité pri výstavbe historických budov starej Bratislavy, ako aj lomy bývalej Štokeravskej vápenky v severnom svahu Devínskej Kobyly s náleziskom významných paleontologických nálezov neogénnych stavovcov.

Historický punc dodávajú územiu zrúcaniny hradov Devín a Pajštún vybudovaných na morfológicky výrazných bralách mezozoických vápencov s ponukou množstva nádherných panorám. Mnohotvárnosť krajiny dopĺňa lužný les pri sútoku Moravy s Dunajom.

d) Spišský geopark

Predmetné územie možno bez nadsadenia považovať za jedno z najatraktívnejších v rámci Slovenska. Jadrom je mezozoický komplex stratenskej hornatiny s hojnosťou povrchových aj podpovrchových geomorfologických javov (kaňony, vodopády, kuesty, jaskyne,

závrty, vyvieračky, planiny....) Z mezozoických komplexov sú najdôležitejšími geotopmi sprístupnené a nesprístupnené jaskyne (Dobšinská ľadová jaskyňa, Duča, Stratenská jaskyňa, Medvedia jaskyňa a i.).

Okolie bolo v minulosti predmetom intenzívnej baníckej činnosti, sústredenej v mlado a staropaleozoických komplexoch (Novoveská Huta, Havrania dolina, Hnilčík, Gréťa, Mlynky, Dobšiná, Gápeľ, Stratená a i.), kde sa ťažili medené, železné, ortuťové, strieborné, niklovo-kobaltové a uránové rudy, ako aj sadrovec. Svedectvá tejto aktivity vo forme starých hald, odkopov a píng sú pozorovateľné na celom území. Preukázateľné sú tiež stopy po hutníckej činnosti (vysoká pec v Stratenej, hámre na Palcmanskej Maši a Mlynkoch).

Veľmi dôležitý je historický aspekt, pretože územie bolo osídlené ešte v predveľkomoravskom období (Čingov, Janovce, Okružlovec) a priamo v oblasti sú viac či menej badateľné stopy stredovekých fortifikácií (Zelená hora, Kláštorisko). Dostupnosť niektorých jedinečných prvkov (Stratenský kaňon, Stratená, Čingov) ponúka pestrú paletu možnosti výberu trás. Je na zváženie, či do geoparku nezahrnúť len mezozoické a mladšie komplexy, z dôvodu znepríhľadnenia, či zahľtenia návštevníka informáciami.

Výhodou územia je skutočnosť, že v jeho okolí sa nachádza koncentrácia gotických kultúrnych pamiatok (Levoča, Spišský Štvrtok, Spišská Nová Ves, Spišské Vlachy) a ponúka dostatočný výber letných a zimných športových aktivít.

e) Silický geopark

Väčšia časť Národného parku Slovenský kras sa rozprestiera na Silickej planine. S hraničiacim Aggtelegským národným parkom v Maďarsku tvorí jednotný celok, ktorý ako súvislé územie svojou rozlohou predstavuje najrozsiahlejšie krasové územie planinového typu v strednej Európe. Je známe množstvom náhorných planín oddelených hlbokými údoliami. Krasovým zvetrávaním dostalo územie jedinečný výzor, ktorým sa svojrázne odlišuje od iných krasových území (mnoho závrtovej má priemer až 100 m). Slovenský kras má veľmi dobre vyvinutý krasový reliéf. Podstatnú časť tvoria fácie karbonátovej platformy spodnotriasového až vrchnotriasového veku s najväčším výskytom svetlých masívnych wettersteinských vápencov. Krasové formy predstavujú škrapy, krasové jamy, krasové chrby, priehlbne a údolia, vyvieračky, tiesňavy, ponory, kaňonovité doliny, priepasti a jaskyne s bohatou kvapľovou a ľadovcovou výzdobou.

Jaskyne vznikli vymieľacou činnosťou podzemných vôd. Najväčším jaskynným systémom spolu s jaskyňou Baradla v susednom Maďarsku je jaskyňa Domica. Ďalšie známe jaskyne sú: Gombasecká, Ardovská, Krásnohorská, Matilda, Milada, Jasovská, Červená jaskyňa. Osobitosťou je Silická ľadnica tvoriaca priepasť rúťového charakteru so stálou ľadovou výzdobou. Jaskynný komplex Slovenského krasu je významný aj z hľadiska početných nálezov pravekého osídlenia na Slovensku, ktorý je ojedinelým nálezom szeletskej a bukovohorskej kultúry. V roku 1995 bolo 12 jaskýň Slovenského krasu zapísaných do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

f) Jasovský geopark

Dominantou navrhovaného Jasovského geoparku je jedna z najstarších známych jaskýň na Slovensku situovaná v najvýchodnejšej časti Slovenského krasu - Jasovská jaskyňa. Známa je výskytom bohatej kalcitovej sintrovej výplne, pozoruhodnými skalnými tvarmi a vývojom podzemných priestorov, širokým zastúpením netopierov a viacerými archeologickými nálezmi.

Vo východnej časti Slovenského krasu je situovaná Zádielska a Jasovská planina, ktoré od seba oddeľuje Hájska tiesňava so sústavou Hájskych vodopádov. Zádielska tiesňava je

monumentálny krasový kaňon s hĺbkou takmer 400 m a dĺžkou 3 km s najvyšším vežovitým skalným útvarom na Slovensku, 105 m vysokou ihlanovitou Cukrovou homoľou, ktorá bola vymodelovaná erozívnou činnosťou vody. V Zádielskej planine je situovaná aj atraktívna Havrania skala s pravekým, valom opevneným hradiskom, ktoré bolo sídlom ľudu kyjatickej kultúry. Na území navrhovaného geoparku sú i ďalšie kultúrne a historické pamiatky, napr. jasovský kláštor premonštrátov s barokovým kostolom, Turniansky hradný vrch a Jasovský hrad.

g) Súľovsko - manínsky geopark

Navrhovaný geopark je situovaný v horskom celku Strážovské vrchy v severozápadnej časti fatransko-tatranskej oblasti medzi údolím Rajčianky a Váhom. Pestrú a zložitú geologickú stavbu predstavuje zastúpenie viacerých subtatranských príkrovov, v dôsledku čoho na území vystupujú najmä vápence a dolomity. Atraktívnou a vyhľadávanou lokalitou je národná prírodná rezervácia Súľovské skaly, kde na pomerne malej ploche územia je vysoká koncentrácia geomorfologických tvarov, akými sú skalné veže, strmé bralá, ihly, okná a homole s často bizarným tvarom. Najznámejším útvarom je Gotická brána nazvaná podľa charakteristického zalomenia podobného gotickým portálom. Horninovým základom sú vnútrokarpatské paleogénne zlepenice s prejavmi zvislej erózie, ktorá podmienila kaňonovitý charakter údolia. Okrem chemického zvetrávania sa prejavilo aj mechanické zvetrávanie. V Súľovských skalách sú aj dve jaskyne, z ktorých pseudokrasová puklinová jaskyňa Šarkania diera s archeologickými nálezmi bola osídlená v mladšej dobe kamennej. Neďaleko Súľovských skál sa nachádza zrúcanina stredovekého Súľovského hradu, ktorý patrí k najnedostupnejším na Považí.

Súčasťou Strážovských vrchov je Manínska a Kostolecká tiesňava. Manínska tiesňava je najužšou tiesňavou na Slovensku. Vznikla zarezaním sa Manínskeho potoka do manínskeho bradla, ktorý v ňom svojou vírivou činnosťou vytvoril typické krútnavové hrnce. V Kostoleckej tiesňave je najväčší skalný previs na Slovensku - Kostolecký pilier.

Záver

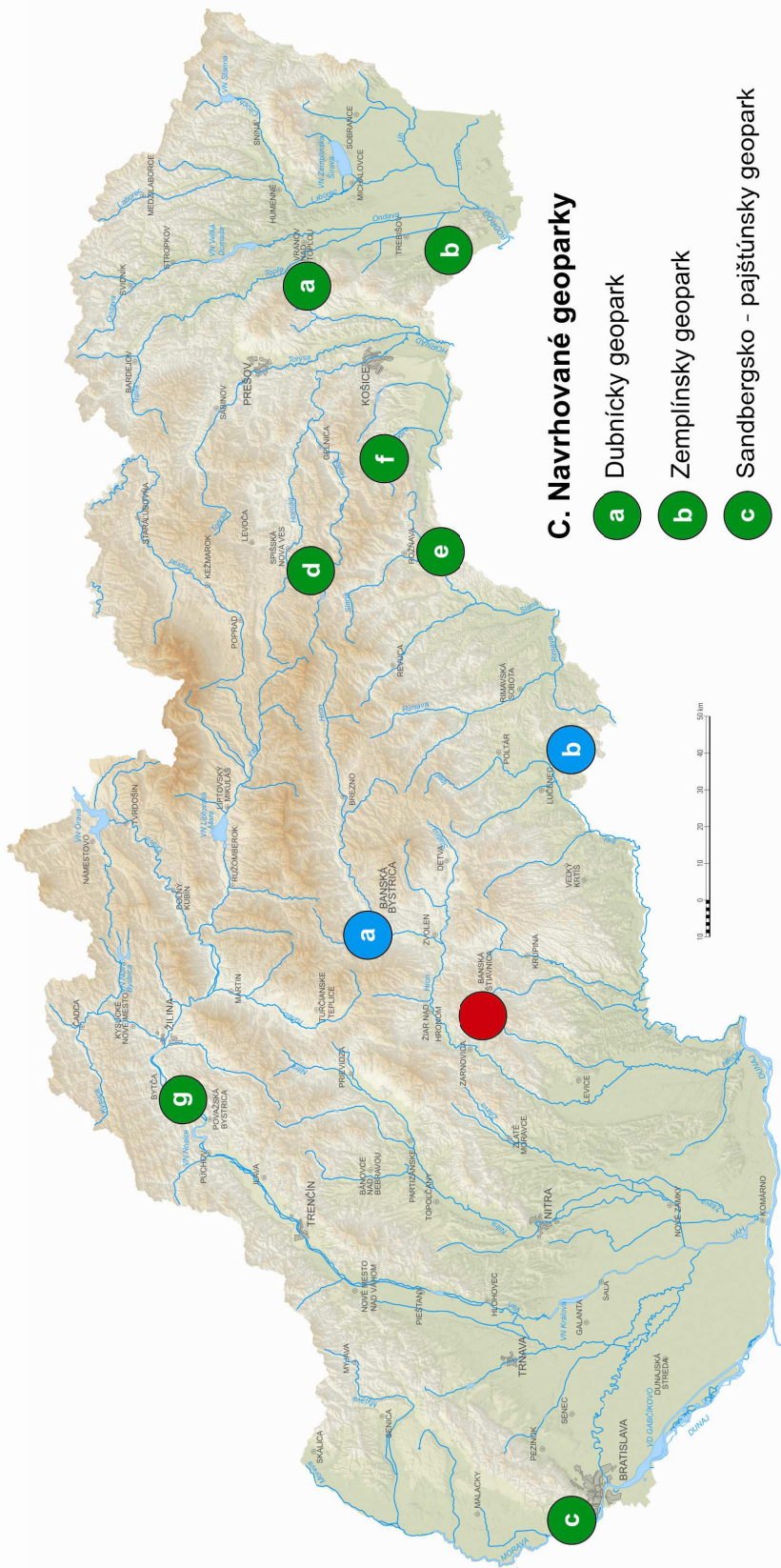
Závažnosť predmetnej problematiky je zvýraznená v „Programovom vyhlásení vlády SR“ z roku 2006, v ktorom sa deklaruje podpora urýchlenia prác na novej zonácii chránených území tak, aby pri zachovaní cieľov ochrany prírody boli umožnené podnikateľské aktivity zamerané na rozvoj cestovného ruchu a boli zachované prírodné a kultúrne hodnoty chránených území pre budúce generácie. Predmetná sféra je v súlade s koncepciou rozvoja cestovného ruchu Ministerstva hospodárstva SR. Pozitívny rozvoj cestovného ruchu v ostatnom období dokumentuje skutočnosť, že najmä vo vidieckych oblastiach je skrytý značný potenciál, ktorý by ustanovením geoparkov bol nápomocný a schopný odkrývať.

Z hľadiska finančnej náročnosti na základe indikatívnych kritérií a praktických skúseností vychodí potreba zabezpečiť tieto aktivity sumou približne 3 mil. Sk ročne.

Z časového hľadiska je predpokladaný horizont ukončenia pre geopark v kategórii A rok 2010, pre kategóriu B rok 2012 a kategóriu C je zatiaľ bez časového ohraničenia.

Klasifikácia geoparkov na území SR je uvedená na prílohe č. 1.

KLASIFIKÁCIA GEOPARKOV NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

B. Budované geoparky

- a** Banskobystrický geopark
- b** Novohradský geopark

A. Prevdzokovaný geopark

- Banskoštiavnický geopark

C. Navrhované geoparky

- a** Dubnícky geopark
- b** Zemplínsky geopark
- c** Sandbergsko - pajštúnsky geopark
- d** Spišský geopark
- e** Silický geopark
- f** Jasovský geopark
- g** Súľovsko - manínsky geopark